

Cassirer'de Mitik Bilinç

Nil Avcı¹

ORCID: 0000-0002-5989-5895

DOI: 10.55256/TEMASA.1027822

Öz

Bu makalenin amacı Ernst Cassirer'in mitik bilinç kavramını çözümlenektir. Çözümleme Cassirer'in Yeni-Kantçı geleneği takip ettiğinin kabulü yerine onun felsefesinin bir tür fenomenoloji olduğu kabulü üzerine inşa edilmiştir. Bu kabul ve vurgu ile Cassirer'in *Sembolik Formlar Felsefesi*'nin ikinci cildinde sunduğu mit kuramı fenomenolojik bir bağlama yerleştirilecektir. Böylece Cassirer'in miti tanımlama çabasının özünde bilincin gelişimindeki ilksel formu ifşa etme çabası olduğu gösterilecektir. Cassirer için mitin önemi onun belirli bir görüş, kavrayış, algı, davranış, benlik ve yaşam formunu içeren deneyim dünyasına işaret etmesinden gelir; çünkü mitosların üretilebilmesinin koşulu öncelikle dünyanın mitik bir bütünlük kazanarak deneyimlenmesidir. Dünyanın mitik belirsizliğini aşkınsal (transendental) olarak koşullayan ve deneyimleyen bilinç ise mitik bilinçtir. İşte felsefenin asıl araştırması gereken bu bilinç biçiminin tinsel ilkesi, anlamlandırma edimi ve onun diğer bilinç biçimleriyle paylaştığı evrensel yapıları kendine has farklılaştırma biçimleridir. Bu doğrultuda makale, Cassirer'in izinden giderek, onun diğer mit kuramlarına dair eleştirisiyle başlayacaktır. İlk bölüm mitik bilincin aslı edimini açıklayan kavramların yasallık, kurucu etkinlik ve dolayım olduğunu öne sürecek ve kavramların köklerinin Kant'ın eleştirel felsefesine uzandığını gösterecektir. İkinci bölüm sembolik formları "dünya edinme yolları" olarak açımlayacaktır. Bu bölümde mitik bilincin temel kategorileri, özellikle nedensellik kategorisi üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise mitik zaman ve mekân görülerinin birlik verici ve ayırt edici veçheleri tartışılacaktır. Böylece bu bölümleme, bize mitik bilincin diğer temel bilinç biçimlerinden, sağduyunun empirik bilincinden ve kuramsal-bilimsel bilinçten, farkını ortaya koyma olanağını da sunmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ernst Cassirer, Sembolik Form, Mit, Mitik Bilinç, Fenomenoloji, Deneyim, Yasallık.

Mythical Consciousness in Cassirer

Abstract

The purpose of this article is to analyze Ernst Cassirer's concept of mythical consciousness. This analysis is based on the claim that his philosophy is a kind of phenomenology rather than on the acceptance that he follows Neo-Kantian tradition. With this acceptance and stress, the theory of myth that Cassirer presents in the second volume of *Philosophy of Symbolic Forms* is going to be placed in a phenomenological context. So, it is going to be seen that Cassirer's attempt to define myth is indeed the attempt to manifest the primary form of consciousness in its development. For Cassirer the importance of myth comes from its indication of a world of experience which involves a determinate form of intuition, understanding, perception, behavior, selfhood and life because the condition necessary for the creation of myth is that the world is experienced through gaining a mythical unity. That which transcendently conditions and experiences the mythical appearance of the world is the mythical consciousness. Thus, what philosophy should investigate is the spiritual principle of this form of consciousness, its act of meaning giving and the specific ways that it differentiates the inner structures shared by all other forms of consciousness. In this direction, the article, following the footsteps of Cassirer, is going to begin with his criticisms directed to others theories of myth. The first section is going to claim that the concept to explain the fundamental act of mythical consciousness are lawfulness, constructive activity and mediation and that their roots can be found in Kant's philosophy. The second section is going to expose the symbolic forms as the ways of "having a world." In this section the main categories of the mythical thinking, especially the category of causality is going to be at the center of analysis. Finally, in the last section the uniting and differentiating aspects of the mythical intuition of time and space is going to be discussed. In this way, this sectioning is going to give us the opportunity of comparing and contrasting the mythical form of consciousness with other forms of consciousness, with the empirical consciousness and theoretical-scientific consciousness.

Keywords: Ernst Cassirer, Symbolic Form, Myth, Mythical Consciousness, Phenomenology, Experience, Lawfulness.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. nil.avci@omu.edu.tr

Giriş

Sembolik Formlar Felsefesi'nin ikinci cildi, *Mitik Düşünme (Das mythische Denken)*, Cassirer'in 19. yüzyılda öne sürülen mit kuramlarına yönelttiği eleştiri ile açılır. Eserin giriş kısmında Cassirer'in eleştirdiği görüşleri belirli bir sınıflandırmaya tabi tuttuğunu görürüz. Cassirer mite dair kuramsal ilginin mitin ortaya çıkışının *nedenlerine* dair, yani kaynağa dair bir ilgi olduğunu yazar.² Mit kuramlarını nedenlerin niteliğine göre ikiye ayırır. Birinci sınıfa dahil olan 19. yüzyıl felsefi mit kuramları (Cassirer özellikle Schelling'in görüşü üzerinde durur) mitin metafizik kaynağını araştırır. Schelling bu kaynağın Mutlak ya da Tanrı olduğunu düşünür.³ İkinci sınıfa dahil olan mit kuramları ise mitin metafizik bir nedeni olmadığını savunur. Onlara göre mitin ya tarihsel/sosyolojik bir nedeni ya da doğal bir nedeni vardır. Sosyolojik bir neden bulmaya çalışan mit kuramcıları farklı zamanlara ait çeşitli mitlerin içeriklerini inceler, mitlerin sahip olduğu ortak temaları tespit eder ve bu ortak temaların tarihte tek bir toplumdaki türeyip dünyaya yayıldığını iddia eder.⁴ Örneğin Pan-Babilcilik kuramı tüm mitlerin kaynağının Babil toplumunun sahip olduğu dünya görüşü olduğunu savunur. Doğal nedenlere döndüğümüzde ise ya içsel doğanın ya da dışsal doğanın mite kaynaklık ettiğinin iddia edildiğini görürüz. İçsel doğaya odaklanıldığında mitler, Freud'un yaptığı gibi, psikolojik bir itki ile açıklanabilir. Kaynağın dışsal doğa olduğunu savunanlara göre ise mitler doğada karşılaşılan olay ya da nesne sınıfını açıklama çabasının sonucudur. Ay, güneş veya yıldızları merkeze koyan mitlerin astral mitoloji adı altında açıklanması ikincisine bir örnek teşkil eder.

Cassirer mitin felsefi idrakinin onun nedensel açıklamasına sahip olmaktan farklı bir şey olduğu hususunda nettir. Mit, felsefenin araştırma konusudur çünkü onda "tinin özgün istikameti" ve "insan bilincinin bağımsız bir biçimlenişi" keşfedilir.⁵ Böylece kültürü ve insan bilincinin gelişimini kapsayıcı bir dizge içinde anlamaya çalışan her filozof miti sorunsallaştırmıştır. Bu sorunsallaştırma tikel mitler çokluğunu belirli bir birliğe atıfla anlama çabasını da içermektedir. Mit adı verilen tüm bu anlatılara birliğini veren nedir? Soru, özellikle, mitin bütünüyle uydurulmuş, akıldışı ve tesadüfen ortaya çıkmış bir şey olmadığını, kendine ait bir *gereklilik* taşıdığını işaret etmesi sebebiyle önemlidir. Cassirer empirik ya da metafizik kaynak arayışlarının bu gerekliliği vurguladıkları için kıymetli olduklarını düşünür fakat ona göre mitlere birliğini veren, ortak bir neden ya da temel değil, onların hepsinde hüküm süren tinsel bir ilkedir.⁶ "Tinsel ilke" ile Cassirer mitleri üreten bilinci "mitik bilinç" olarak belirleyen özel yapısal forma, başka bir ifadeyle, onun kendine has işleyişindeki yasallığa işaret etmektedir. Felsefenin mitin birliğini kavrayabilmesini ve sorunsallaştırmasını olanaklı kılan, bu yasallıktır. Peki Cassirer mitin kaynağını empirik nesnelere bulmanın tam

² Ernst Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, çev. Milay Köktürk. (Ankara: Hece Yayınları, 2005), 15-16. Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken* (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2010), 1-2.

³ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 24-27, 32.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen, Formen Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 8-11, 15.

⁴ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 39-40.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 22-24.

⁵ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 18.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 3.

⁶ Cassirer'e göre yaşamın (*Leben*) ve tinin (*Geist*) kurduğu birlikler; yani yaşamsal ve tinsel birlikler niteliksel olarak ve işlerlik bakımından farklı birliklerdir. İnsani olanda yaşam ile tin diyalektik bir ilişkiyle ayrılmamacasına birbirine tutunmuştur. Cassirer'in sembolik formlar felsefesinin metafizik ilkeleri ve ilkelerin ikincil çözümlemesi için bkz. Ernst Cassirer, *Zur Metaphysik der symbolischen Formen* (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1995).; Ernst Cassirer, "'Spirit' and 'Life' in Contemporary Philosophy" in *The Library of Living Philosophers VI: The Philosophy of Ernst Cassirer*, ed. Paul Arthur Schilpp (Evanston, Illinois: The Library of Living Philosophers, Inc., 1949), 855-881.; Thora Ilin Bayer, *Cassirer's Metaphysics of Symbolic Forms: A Philosophical Commentary* (New Haven and London: Yale University Press, 2001), 41-80.

olarak neden sorunlu olduğunu düşünür? Sorunun cevabına ‘yasallık’ (*Gesetzlichkeit*) kavramını biraz daha detaylıca çözümlediğimizde ulaşıyoruz. Bu kavram, aynı zamanda Cassirer’in felsefesine giriş yapmak için iyi bir başlangıç noktasıdır. Kavramın kaynağı ise Kant’ın eleştirel felsefesidir.

1. Yasallık, Kurucu Etkinlik, Dolayım

Kant’ın eleştirel felsefesi bilgi soruşturmalarında keskin bir istikamet değişikliğine sebep olmuştur. Basitçe ifade edilecek olursa, bilgi alanında, nesnellik söz konusu olduğunda Kant bu nesnelliğin her zaman *özne* (*bilen*) için *nesnellik* olduğunu gösterir. Dünyanın ancak etkin bir özne tarafından koşullanarak bilinebilir (yani nesnel) kılındığı fark edildiğinde, bilgi soruşturmaları nesneden özneye, dolayısıyla da bilginin evrensel ama öznel koşullarına kaymıştır. Fakat Cassirer Kant’ın felsefede sebep olduğu değişikliğin daha köklü olduğuna inanır. Kant bilgi soruşturmasında yalnızca istikamet değiştirmekle kalmayıp nesne ve öznenin anlamlarını da değiştirmiştir.⁷ Kant’ın çözümlenmesi sonrasında nesnellik artık ‘verili ve bağımsız olan’ anlamına gelmez. Nesnel olan, ‘anlamanın yasalarına uygun olan’, ‘yargı tarafından belirlenen’, ‘yasallık taşıyan’ olarak anlaşılmıştır. Örneğin Cassirer doğanın *bilimsel* nesnel gerçekliğinin onun arkasında yatan aşkın (transendent) ve bağımsız bir şeye uygunluğuyla ölçülmediğini, anlamanın yasalarına uygun bir şekilde düzenli ve tekdüze işlemesiyle, daha doğrusu, kavranılmasıyla belirlendiğini söyler.⁸ Nesnelliğin yasallık üzerinden anlaşılması farklı yasalara tabi nesnel düzenlerin bir arada var olmasının olanağını ima eder.⁹ Cassirer yasallık fikrindeki bu imayı yakalar ve farklı tinsel ilkelere (yasallık) sahip bilinç formlarının farklı nesnellik alanları üretebileceği iddiasını burada temellendirir. İkinci bölümde detaylıca göreceğimiz gibi, Cassirer farklı nesnellik alanlarına (gerçekliklere) sahip bilinç formlarına sembol üretici formlar, yani sembolik formlar der. Sonuç olarak, Cassirer’in felsefesinde yasallık kavramının genişlediğini ve ‘tinsel ilkenin gerektirdiği’ anlamını kazandığını söyleyebiliriz. Ya da tersinden söylenecek olursa, Cassirer için Kant’ın yasallık kavramında temellenen bilimsel (matematikselsel) nesnel doğa kavrayışı, tinsel ilkenin birlik verdiği nesnellik alanlarından sadece bir tanesidir.

Kant için kavranılır olanın koşulları aynı zamanda deneyimlenebilir olanın da koşullarıdır.¹⁰ O, fizik ve matematiğin yasalarının deneyim dünyasına (empirik dünya) uygunluğunu, onların deneyim dünyasının belirlişinin zorunlu koşulları olduklarını kanıtlayarak gösterir. Böylece *deneyim* dünyasındaki empirik nesnelere nesnel özelliklerini kazandıran, yine anlamanın yasalarıdır. Örneğin, zamansal ve mekânsal duyular

⁷ Ernst Cassirer, *Das Erkenntnisproblem, Dritter Band: Die Nachkantischen Systeme* (Berlin: Verlag Bruno Cassirer, 1920), 3-4; Ayrıca bkz. Carl H. Hamburg, *Symbol and Reality: Studies in the Philosophy of Ernst Cassirer* (Netherlands: Martinus Nijhoff, The Hague, 1956), 35. Hamburg, Cassirer’in sembolizm anlayışını geleneksel rasyonalist ve empirist sembol kavramlarıyla karşılaştırırken bu noktanın altını çizer ve esere atıf yapar.

⁸ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 34.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 16-17.

⁹ Bkz. Edward Skidelsky, *Ernst Cassirer: The Last Philosopher of Culture* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008), 81. Skidelsky’ye göre Cassirer’in nesnellik tanımını derinlikli olarak tartıştığı, dogmatik realizme karşı çıktığı ve farklı sembolik kavrayışları betimlemeye başladığı çalışması, “Goethe ve Matematiksel Fizik”tir (*Goethe und die mathematische Physik*). Bu eserde Cassirer Goethe’nin ve Newton’un dünya kavrayışlarının, birbiriyle çatışan fakat eşit derecede nesnel geçerliliğe sahip kavrayışlar olduğunu anlatır. Bkz. Ernst Cassirer, “Goethe und die mathematische Physik” in *Idee und Gestalt* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971), 33-80.

¹⁰ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı. (İstanbul: İdea Yayınevi, 1993), 81-11, A84/B117-A128/B170. Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Werkausgabe Band III, ed. Wilhelm Weischedel. (Frankfurt am Main: Shurkamp, Insel Verlag Wiesbaden, 1956), 125-181. Kant, aşkınsal çıkarsama (transendental dedüksiyon) yoluyla, yargı formlarından türeyen arı anlama kategorilerinin aynı zamanda duyusal alırlığa verili olan çokluğu da belirleyen aşkınsal koşulu tesis ettiğini kanıtlar.

çokluğu töz ve ilinek kategorileri altında toplanır, tek ve özdeş bir nesne kılınarak nedensel ilişkiler içinde deneyimlenir. İşte Cassirer'in mite empirik bir kaynak bulmanın sorunlu olduğunu düşündüğü nokta tam burada açıklık kazanır. Cassirer mitin nedensel açıklamalarında en büyük sorunun döngüsellik olduğunu yazar.¹¹ Mitin anlam ve değerini kavramaya çalışırken onu bilinçten ve deneyim dünyasından ayıramayız. Yukarıda bahsedildiği gibi, mitleri ve mitik deneyim dünyasını üreten tinsel bir ilke ararız. Bu ilke, Kant'ın yasallık fikri üzerinden düşünülürse, deneyim dünyasını ve deneyimlenebilir olanları koşullar. Birliğin koşulu olan ilkeyi, bu ilke tarafından koşullanmış empirik birliklerin birinden türetmek açıklamada döngüsellığe düşmektir. Kısaca, tinsel bir ilke, bu ilke gereği ayrılmış ve nesne kılınmış empirik bir ben, ya da doğanın kendisi ile açıklanamaz. Ne var ki Cassirer eleştirisini burada bitirmez; biraz daha ileri taşır. Döngüsellik sorunu bir yana, mitik bilincin varlığı töz ve ilinek kategorileri altında deneyimliyor olduğu varsayımının bizzat kendisi hatalıdır. Cassirer için Kant'ın aşkınsal koşullarını sunduğu deneyim dünyası sağduyunun nesnellik alanıdır, mitik bilincin değil. Bu yüzden mitik bilincin gerçekliğinde ne empirik benlikler vardır ne de kendiyile özdeş tekdüze bir doğa. Kant'ın işaret ettiği yoldan ilerlersek, sağduyu kendi dünyasını nasıl kurar? Cassirer bu kuruluşta başka hangi temel kavramları miras olarak mitik bilinç formunu tanımlar?

Kant deneyimin, özneliğin hem duyuusal hem de kavramsal boyutuyla koşullandığını öne sürer. Duyusal alırlık, duyular çokluğunu *a priori* zaman ve mekân görüleri ile koşullarken anlama yetisi zamansal çokluğu *a priori* kategorilerin altında birlik oluşturacak (kavranabilecek) biçimde düzenler. Bir çokluğa birlik verme ve onu tek bir edimde kavrama işlemine Kant 'sentez' adını verir.¹² Böylece deneyimlenebilir bir dünyanın birliği etkin sentez edimine bağlıdır. Dünya, zaman ve uzam formları ile sayı, nitelik, kiplik ve ilişki kategorileri sayesinde, içinde belirli niteliklere sahip nesnelere, örneğin kırmızı kirazlar ve siyah kedilerin tek bir uzam içinde yan yana durabildiği, tek bir zamana ait olarak kirazların giderek çürüdüğü ve kedilerin ölmesinin beklendiği *nesnel* bir dünyadır. Üstelik bu dünyada ilişkiler töz-ilinek, neden-etki ya da ortaklık kavramları altında kavranabilecek şekilde belirlemek zorundadır.¹³ Herhangi bir belirişin bir olay olarak kavranması, onun evrensel nedensellik yasasının bir örneği olarak kavranmasıdır. Kısaca verili olarak bulduğumuz, bizden bağımsız bir gerçeklik olduğunu düşündüğümüz bu dünya (ve kendimizi de içinde bulduğumuz bu dünya) halihazırda çoktan belirli bir zaman ve mekân görüşü ve anlama yetisinin kategorileri ile biçim verilmiş bir dünyadır. Dünya hep bir şey aracılığı ile, bir şey *dolayımı* ile bir dünyadır. Doğrudan karşılaşmalar imkansızdır.

Yasallık fikrine ek olarak, Kant'ın üzerinde durduğu iki temel noktanın Cassirer tarafından benimsendiğini söyleyebiliriz. Biri nesneliğin belirlenmesinde öznenin etkin üretici edimi, diğeri ise dolayım fikridir. Fark şuradadır ki, Cassirer'e göre üretici ve biçim verici edim, Kant'ta olduğu gibi bir sentez edimi değildir. Edim bilince için *kurucu* bir sembol üretme/sembolleştirme edimidir. Cassirer insanı diğer varlıklardan ayırarak bir kültür dünyası içinde var olmasını sağlayan unsurun (tinsellik ilkesinin) bu sembolleştirme edimi olduğunu belirtir. İnsan diğer varlıklardan, akılsal ya da duyuusal olması ile değil, sembolleştirme yetisi ile ayrılır. *İnsan Üstüne Bir Deneme* isimli eserinde Cassirer şöyle yazar: "Us, insanın kültürel yaşam biçimlerini tüm zenginlik ve çeşitlilikleri içinde kavrayabilmemize elverişli bir terim değildir. Bu nedenle, insanı ussal

¹¹ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 32.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 15.

¹² Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 76, A77/ B103.; Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Werkausgabe Band III, 116.

¹³ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 77, A80/B 106.; Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Werkausgabe Band III, 118.

hayvan olarak tanımlamak yerine *simgeleştiren* [sembolleştiren] *hayvan* -animal symbolicum- diye tanımlamalıyız.”¹⁴

İnsani bilincin tinsel ilkesi ve ayırt edici özelliği olarak sembolleştirme ediminin yanlış anlaşılması için onun kurucu özelliğini yeniden vurgulamamız gerekir. Sembolleştirme hazır verili bir nesnenin başka bir şeyle o şeyin temsili olarak dışsal ve uzlaşımsal bir şekilde ilişkilendirilmesi anlamına gelmez. Örneğin aslanı kudret sembolü olarak düşünürken onu kudret kavramıyla (dışsal olarak) ilişkilendirmek gibi. Cassirer’e göre her şeyden önce aslanı aslan olarak deneyimlememizin koşulu kendine özgü yapılara sahip olan sembolleştirme edimidir; çünkü ancak bu sembolleştirme edimi ile duysal bir çokluk, sembolik, yani bir şey ifade eden bir içerik haline gelir. Duysal çokluğun tek bir şey olarak ‘aslan’a işaret ediyor olarak algılanması sembolleştirmedir. Bizzat duysal nesnenin kendisi bir semboldür. Bu anlamda insan bilinci için her veri (sembolleştirme dolayımıyla) aslında aynı zamanda bir işaret olarak mevcut olur. Sembolleştirilmemiş olan anlam verilmemiş olandır, içerik haline gelmemiştir, bu yüzden bilinç için bir hiçtir ve deneyimi yoktur. Kısaca somut duysal nesnelerin algılandığı sağduyu dünyası bile, içinde tüm kirazları ve kedileri ile, insan bilincinin kurucu edimiyle kurulduğu için, özel bir sembol dünyasıdır. Sonuç olarak Kant’ın aşkınsal koşullarını bularak tasvir ettiği deneyim dünyasını Cassirer bir tür kültür dünyası olarak değerlendirir ve aşkınsal araştırmayı diğer kurulmuş kültür dünyalarını kapsayacak biçimde genişletir.¹⁵ Kant’ın sentez fikrinde bir araya getirdiği yasallık, kurucu etkinlik ve dolaylılık kavramları ise Cassirer’in Kant’tan miras aldığı temel kavramlardır.¹⁶

2. Dünya Edinme Yolları ve Mitik Düşünme

John Michael Krois, *Cassirer: Symbolic Forms and History* isimli eserinde Cassirer’in felsefesinin iki farklı yorumu olduğunu yazar.¹⁷ Her ikisi de onun felsefesinin önemini gözden kaçırmamıza sebep olmaktadır. Krois’in Kıtacı yorum olarak adlandırdığı ilk yorum Cassirer’i Yeni-Kantçı gelenek içine yerleştirerek onun, yaşamının sonuna kadar epistemolojik bir uğraş içinde olduğunu, bilim ve felsefe ilişkisine odaklandığını savunur. Anglo-Amerikan yorum ise onun yalnızca bir felsefe tarihçisi olduğunu ve kendine ait felsefi bir tutumu olmadığını ileri sürmüştür. Cassirer’in felsefi araştırmalarının Hermann Cohen ve Paul Natorp’un temsilcisi olduğu Yeni-Kantçılığın Marburg okulu geleneği içinde başladığını yadsımak mümkün değildir. Cassirer, özellikle entelektüel tarihinin ilk döneminde, Marburg okulunun felsefi yöntem arayışına katılmıştır. Marburg okulu temsilcileri, Samantha Matherne’nin de ifade ettiği gibi, felsefenin hem mutlakçı spekülasyonlardan kaçınması hem de pozitifist empirik yöntemin sınırlılığını tanıması gerektiğini savunur.¹⁸ Bu yüzden yapılması gereken Kant’ın aşkınsal yöntemine geri dönmektir.¹⁹ Çok basitçe ifade edilecek olursa,

¹⁴ Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1980), 34.

¹⁵ Ernst Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi I: Dil*, çev. Miray Köktürk. (Ankara: Hece Yayınları, 2005), 24.; Ernst Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen Erster Teil: Die Sprache* (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2010), 9.

¹⁶ Cassirer’in bu üç önemli kavramı fonksiyon (*Funktion*) kavramında nasıl birleştirdiği makalenin ikinci bölümünde açık hale gelecektir.

¹⁷ John Michael Krois, *Cassirer: Symbolic Forms and History* (New Haven and London: Yale University Press, 1987), 4-13.

¹⁸ Samantha Matherne Yeni-Kantçı anlayışın Cassirer’in düşüncesinin her döneminde etkisini sürdürdüğünü düşünür fakat filozofun düşüncesinin bütüncül değerlendirilmesi için Leibniz, Goethe, Hegel ve Dilthey’in görüşlerinin bu etkiyi nasıl dönüştürdüğünün açığa çıkarılması elzemdir. Matherne özellikle Hegel ve Dilthey’i vurgular. Samantha Matherne, *Cassirer* (London and New York: Routledge, 2021), 18.

¹⁹ Jeremy Heis, “Neo-Kantianism,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), ed. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/neo-kantianism/>.

Marburg okuluna göre Kant, kendi zamanının fizik kuramını bir olgu olarak kabul edip nesnel geçerliliğin olanağının koşullarını araştırmıştır. Benzer bir şekilde, filozoflar da kendi zamanlarının bilimsel, ahlaki ya da estetik olgularına yönelmeli ve bu alanlarda üretilen bilgilerin nesnel geçerliliğini temellendiren koşulları araştırmalıdır. Yeni-Kantçı bu araştırma, diğer kültür olgularına genişlese ve Kant'ın savunduğunun aksine olguların değişebileceğini kabul etse bile, bilimsel bilgiyi ve kesinliği paradigmatik olarak kabul eder.

Krois'in de vurguladığı, bizimde ilk bölümde gördüğümüz gibi, *Sembolik Formlar Felsefesi*'nde Cassirer'in Kant'a dönüşü bilgi problemi zemininde değildir. Cassirer anlamlı bir dünyanın belirleşiminin koşullarını keşfetmekle ilgilenir ve dünyayla matematiksel-bilimsel yolla ilişkilendirme, dünya deneyiminin asli biçimi değildir, deneyim yollarından sadece biridir. Bu anlamda, yasallık, kurucu etkinlik ve dolayım kavramlarının, (sembolik) anlamlandırma ediminin mahiyetini belirledikleri, deneyimin biçimlendirilmesi gerektiğini vurguladıkları ve deneyim dünyalarını çoğaltmaya imkân verdikleri ölçüde önemli oldukları söylenebilir. Böylece Cassirer'in aşkınsal araştırmayı kültür dünyalarına genişletmesinin Yeni-Kantçılığın bilimsel bilgi kesinliğini diğer kültür olguları için de sağlama uğraşısıyla aynı anlama gelmediği açıklık kazanır. Bilimsel kesinlik kendi deneyim dünyası içinde anlamlıdır. Bununla birlikte, Kant'ın yanı sıra, Hegel'in fenomenolojisi de Cassirer'in görüşlerini oldukça etkilemiştir.²⁰ Donald Phillip Verene'nin de belirttiği gibi Cassirer *Sembolik Formlar Felsefesi*'nin üç cildinde de felsefi yaklaşımının Hegel'in yaklaşımı ile benzerliği ve farklılığı üzerinde sıkça durur.²¹ Her bir deneyim dünyasının belirli bir bilinç biçimine tekabül ettiği düşünülecek olursa, bu bilinç biçimleri fenomenolojik bir süreç içinde konumlandırılabilir ve onların birbiri ile ilişkisi; başka bir deyişle, yeni anlam dünyalarının nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği, bu yolla ifşa edilebilecektir. Özellikle *Sembolik Formlar Felsefesi*'nin üçüncü cildinin bilimsel bilinç formunun diğer bilinç formlarından nasıl türediği üzerine olduğu göz önünde tutulursa Cassirer'in felsefesine birlik veren fenomenolojik ilke de (Hegelci anlamıyla) tanınmış olur. Yeni anlam bağlamlarının ortaya çıkışını daha iyi anlayabilmek için Cassirer'in kriz (*Krisis*) kavramını çözümlenmemiz gerekir. Bu çözümlenmeyi mitik görü formlarını inceleyeceğimiz üçüncü bölümde yapacağız. Şimdi sormamız gereken soru Cassirer'in mite dair kendi felsefi yaklaşımını açık ve seçik olarak nasıl tanımladığı sorusudur. Cassirer'in sembolik form kavramını da bu tanım bağlamında ele alabiliriz.

Sembolik Formlar Felsefesi'nin birinci cildinde kültürel çözümlenmesinin aşkınsal ve eleştirel olacağını vurgulayan Cassirer ikinci ciltte mite dair felsefi yaklaşımına "eleştirel fenomenoloji" adını verir.²² Üçüncü ciltte ise fenomenoloji terimini Hegelci anlamıyla kullandığını yazar.²³ Felsefe artık yalnızca bilimsel bil-

²⁰ Donald Phillip Verene, Cassirer'in felsefesinin bir kültür fenomenolojisi olduğunu birçok çalışmada vurgulamıştır. Hatta Verene, Cassirer'in felsefesinin köklerinin Kant'ın aşkınsal idealizminde olduğunu söylemenin ikincil değeri olduğunu, asıl köklerin Hegel'in fenomenolojisinde olduğunu savunur. Bkz. Donald Phillip Verene, *The Origins of the Philosophy of Symbolic Forms: Kant, Hegel and Cassirer* (Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 2011); Donald Phillip Verene, "Cassirer's Phenomenology of Culture," *The Journal of Speculative Philosophy* 27, sayı: 1 (2013): 33-46. Ayrıca Yeni-Kantçı ve diğer fenomenolojik geleneklerin detaylı karşılaştırması için bkz. Fritz Kaufmann, "Cassirer, Neo-Kantianism and Phenomenology" in *The Library of Living Philosophers VI: The Philosophy of Ernst Cassirer*, ed. Paul Arthur Schilpp (Evanston, Illinois: The Library of Living Philosophers, Inc. 1949), 799-855.

²¹ Donald Phillip Verene, "Kant, Hegel, and Cassirer: The Origins of the Philosophy of Symbolic Forms," *Journal of the History of Ideas* 30, sayı: 1 (1969): 33-46, 34-37.

²² Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi I: Dil*, 24.; Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 33.; Ernst Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, çev. Milay Köktürk. (Ankara: Hece Yayınları, 2018), 10.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Erster Teil, Die Sprache*, 9.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 16.; Ernst Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis* (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2010), VIII.

²³ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 10.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis*, VIII. Cassirer'in Hegel'den ayrıldığı en temel nokta tinsel biçimlerin tümünün mutlak bir

gi ve onun olanağının koşulları ile değil dünyayı anlamının farklı yollarıyla (*Weltverstehens*) ve deneyim çokluğuyla ilgilenmelidir.²⁴ Yeniden altını çizecek olursak, anlam problemi bilgi probleminden daha köklü bir problemdir; çünkü ‘doğru’ ve ‘bilgi’ gibi kavramlar anlamlılığın sadece bir katmanını oluşturur.²⁵ Cassirer dünyayı anlama yollarını belirli meyiller edinmiş tinsel biçimlendirmeler (*geistigen Formung*) olarak tarif eder.²⁶ Böylece felsefenin görevi tinsel biçimlendirmelerin farklılaşmasının ve gelişiminin içsel hareketini takip etmektir. Cassirer’in zaman zaman kültürel formlar olarak bahsettiği bu biçimlendirmeler bir önceki bölümde tanıdığımız ve bu bölümde daha detaylı inceleyeceğimiz dünya kurucu sembolleştirme ediminin kendini (farklı fonksiyonlarda) ifşa edişleridir. Bu yüzden Cassirer onlara *sembolik formlar* der. Her bir sembolik form kendi duyusal gerçeğini kendi anlamlarıyla içeriklendirerek ürettiği için, bir deneyim dünyası üretmiş olur. Dolayısıyla sembolik formların en iyi betimlemesi onların “bir dünya edinmenin farklı yolları” olduğunu söylemektir.²⁷

En temel sembolik formlar dil, mit ve bilimdir. Cassirer *Sembolik Formlar Felsefesi*’nin ilk üç cildini sırasıyla bu formları araştırmaya ayırmıştır.²⁸ Öyleyse mitin Cassirer için ne anlama geldiğini bu noktada açıkça belirtebiliriz: Mit asli sembol üretici edim üzerine temellenen dünya edinme yollarından biridir. İşte mitik bilinç de mitsel anlamlılık alanını üreten ve onun içinde işleyen (hisseden, algılayan, uygulanan, düşünen ve eyleyen) bilinç biçimidir. Mitik bilincin mahiyetini çözümlerken bir noktaya daha dikkat etmek gerekir. Mit sembolik formdur fakat sembolik formların herhangi biri olarak değerlendirilemez. Çözümlemesi ikinci cilde kalmış olsa bile mitsel anlamlılık hem tarihsel hem de fenomenolojik zorunlu koşul olarak diğer sembolik formları öncelemektedir.²⁹ Örneğin Cassirer, Hegel’in fenomenolojisinin bilincin geç bir biçiminden başladığını yazar. Hegel duyusal bilincin deneyimiyle başlar, oysaki duyusal bilinç kaynağını mitsel bilinçte bulur ve ondan farklılaşarak kendi anlam bağlamını yaratır, ortak formlar içerse bile. Mitik bilincin işleyişini ve biçimlendirdiği deneyim dünyasının temel unsurlarını ortaya koymak için ise önce onun diğer formlar ile paylaştığı ortaklığa işaret etmek gerekir. Kant’ın aşkınsal koşul saptamasına koşul olarak Cassirer de farklı

tamlık içinde kavranabilir olduğu ve felsefenin de bu kavrayışa muktedir olduğu fikrine karşı itirazıdır. Cassirer mutlak bilgiyi reddeder.

²⁴ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 30.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil: Phänomenologie der Erkenntnis*, 14.

²⁵ John Michael Krois, *Cassirer: Symbolic Forms and History*, 24.

²⁶ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 30.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil: Phänomenologie der Erkenntnis*, 14-15. Cassirer çalışmaları boyunca sembolik formlardan tinsel enerjiler (*geistige Energie, Energie des Geistes*) olarak da bahseder. Yorumcular tarafından sık sık alıntılanan sembolik form kavramının ilk açık tanımı ise 1921 tarihli “*Der Begriff der symbolischen Form im Aufbau der Geisteswissenschaften*” (*Tinbilimlerinin İnşasında Sembolik Form Kavramı*) isimli denemesinde bulunabilir. Bkz. Ernst Cassirer, “*Der Begriff der symbolischen Form im Aufbau der Geisteswissenschaften*” in *Schriften zur Philosophie der symbolischen Formen, Auf der Grundlage der Ausgabe Ernst Cassirer. Gesammelte Werke*, ed. Marion Lauschke (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2009), 63-93.

²⁷ Krois, *Cassirer: Symbolic Forms and History* isimli eseri boyunca sembolik formlar için bu ifadeyi kullanır. Ayrıca, Cassirer’den başka, deneyim dünyalarının çoğulluğuna böylesi önem veren bir diğer yirminci yüzyıl filozofunun Nelson Goodman olduğunu hatırlatır. Krois, *Cassirer: Symbolic Forms and History*, 4, 12.

²⁸ Cassirer sembolik formların tüketici listesini sunmaz. Örneğin *Sembolik Formlar Felsefesi*’nin birinci cildinde sanattan ve dinden de sembolik form olarak bahsedildiğini görürüz. Yine ikinci ciltte ekonomi, teknoloji ya da hukuk listeye dahil edilir. Hangi kültürel etkinliklerin sembolik form olarak sayılabileceği sorusuna William Schultz üç ölçüt saptayarak cevap verir: etkinliğin kendine has sembolleştirmesinin olması, üretilmiş sembollerin içsel bir mantığının ya da biçiminin olması ve içsel bir kriz ya da diyalektik değişime kaynaklık etmesi. Ayrıntılı tartışma için bkz. William Schultz, *Cassirer and Langer On Myth* (New York and London: Routledge, 2000), 45-55, 52.

²⁹ Ursula Renz bu farkı Cassirer’in “matris” (*matrix*) metaforunda temellendirir. Cassirer miti tüm kültürel biçimlerin ortak matrisine benzetir. Renz detaylı olarak kelimenin anlamlarından bahsetmese de matris biyolojide içinde bir şeyin gelişebileceği sıvı ortam, anatomiye rahim, jeolojide içerisinde fosil ya da kristal gibi farklı şeylerin saklı bulunduğu katman anlamına gelir. Ursula Renz, “From Philosophy to Criticism of Myth: Cassirer’s Concept of Myth,” *Synthese* 179, sayı: 1 (2011): 135-152, 136, 145.

deneyim dünyalarının koşullarını saptamaya çalışır. Dilin kurduğu empirik dünyanın, mitik dünyanın ve bilimsel-matematiksel dünyanın biçimlenişini koşullayan ortak yapılar olduğunu öne sürer ve bu ortak yapıları üçe ayırır: zaman, mekân ve sayı olarak ayrıştırdığı *görü formları*, nedensellik ilişkisi gibi belirli *düşünce formları* ve son olarak belirli bir yaşam biçimini belirleyen *benlik formu*. Açık ki tüm sembolik formlara ortak olan bu koşullar mitik bilincin nesnellik dünyasının da koşullarıdır. Örneğin, deneyimin kavranabilir boyutunu düşündüğümüzde, nasıl ki duyuşsal bilincin sağduyu dünyası belirli (*a priori*) kategorilerle kurulduysa, mitik bilinç de sembolleştirme edimini belirli birlik verici yapılar içinde gerçekleştirir. Toparlayacak olursak mitik bilinç kendini bir zaman, mekân ve sayı görüsü olarak, değişim (nedensellik) kategorisi ile işleyen bir düşünme biçimi olarak ve bir benlik kavrayışının içerildiği yaşam biçimi olarak ifşa eder. Bundan sonra cevabının peşine düşmemiz gereken sorular şunlardır: Mitik bilinç diğer bilinç formlarına da ortak olan bu içsel yapıyı (görü, kategori ve benlik) nasıl kendine has kılar? Onu farklılaştıran nedir?

Sembolik Formlar Felsefesi'indeki mit çözümlemesinde Cassirer mitik bilincin düşünce formuna yani onun düşünce kategorilerine öncelik verir. Cassirer, bu kategoriler aracılığıyla gerçekleştirilen nesnelleştirmenin hem duyuşsal bilinç algısından hem de bilimsel bilincin teorik nesnelleştirme biçiminden farklı olduğunu düşünür. Sonraki iki nesnelleştirme etkinliği ortak bir düşünce hareketine sahiptir. Özel veya tikel olanın hem algılanması hem de bilimsel olarak kavranabilmesi için onun bir yasa, kavram, ya da sistem düşüncesiyle ilişkilendirilmesi zorunludur. Örneğin, bir olayın 'olay' olarak farkındalığının koşulu onun bir yasanın örneği olarak kavranması, yani o yasayı temsil ediyor olarak düşünülmesidir.³⁰ Başka bir ifadeyle, sağduyu algısının ve bilimin dünyası öyle bir dünyadır ki olaylar ancak yasanın temsilleri olarak vuku bulduğunda anlamlı olur. Cassirer kavramlar ve genel yasaların, deneyimde ayrı bir zihinsel ya da ideal anlam alanının, yani temsil alanının varlığına işaret ettiğini düşünür. Bu noktada mitik bilincin kendine has etkinliğini kavrayabilmek için temsil kavramı anahtar bir kavram olacaktır; çünkü mitik düşüncenin karakteristik özelliği temsillerin yokluğudur. Diğer tüm dünya edinme yollarında olduğu gibi, kendi deneyim dünyasını bir sembolleştirme dolayımı ile yaratır fakat bu sembolleştirme edimi asla temsiller aracılığıyla olmaz. Dolayısıyla mitik dünya tikel olayların ve olguların bir temsilin birliğinde kavranabilmesinin zorunlu olduğu bir dünya değildir. Tikelin temsil ile bağlandığı bir düşünce hareketi içinde olmak yerine, mitik düşünce bütünüyle, her an, karşısındaki nesnesinin saf duyuşsal mevcudiyetinin yoğunluğu altındadır, ona kapılır. Cassirer'in kendi kelimeleriyle ifade edecek olursak "Mitos, yalnızca kendi nesnesinin şimdiki zamanında, nesnenin belirli bir anda bilinci yakaladığı ve onu ele geçirdiği yoğunlukta barınır."³¹

Bir sembolleştirmenin temsil içermiyor olabileceğine dair iddia kavraması zor bir iddiadır; çünkü sembolün kendisini halihazırda bir temsil olarak düşünürüz. Bu iddiayı daha açık hale getirmek için başvurabileceğimiz kavramsal ayrımları *Sembolik Formlar Felsefesinin* üçüncü cildinde buluruz. Bu ciltte Cassirer sembolleştirme edimini farklı fonksiyonlar (*Funktion*) üzerinden açıklar ve yeni bir sınıflandırmaya gider. Bilincin sembolleştirme edimi, kökensel bir ilişkilendirme ve birlik verme edimi olarak değerlendirildiğinde, temel bir fonksiyon olarak düşünülür (*Urfunktion der Repräsentation*).³² Başka bir deyişle, bilincin fonksiyonu,

³⁰ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 59.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 38.

³¹ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 65.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 43.

³² Ayrıca Bkz. Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi I: Dil*, 32-61, 52.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Erster Teil, Die Sprache*, 15-39, 32.

içerikleri öyle bir ilişkisel ağ içine yerleştirmektir ki bir içerik ancak bir diğerine işaret ettiği müddetçe fark edilir. Deneyim dünyasını kuran bu temel fonksiyon, ifade fonksiyonu (*Ausdruckfunktion*), temsil fonksiyonu (*Darstellungfunktion*) ya da saf anlam verme fonksiyonu (*reine Bedeutungsfunktion*) olarak farklılaşır ve dünyanın birliğinin belirli bir karakterde olmasını sağlar. Cassirer'e göre mitik bilincin sembolleştirme edimi salt bir ifade fonksiyonudur ve mitik dünya bir ifade dünyası (*Ausdruckswelt*) olarak bilince sunulur. Kısaca mitik bilinç ifade yaşantısında temellenen bir dünya edinir. Cassirer mitik dünyanın anlamlılık boyutunu bir "çehre"ye (*Gesicht*) sahip olmak olarak ifade eder. Dünya "... her zaman, her an topyekûn olarak kavranan kendine özgü bir 'çehre'ye sahiptir."³³ Bu dünyanın içindekilerin birliği de kendilerinden ötesine göndermeyen saf ifadeler olarak kurulur. İfadelerin kendilerinden öteye göndermiyor oluşunun anlamı sembol ve nesne arasında bir ayrımın olmamasıdır; kısaca, düşüncedeki anlam (temsil, simge) dünyası ve bilfiil varlık dünyası birbirinden henüz ayrılmamıştır.³⁴ Başka şekilde söylenecek olursa, sembol ile nesne birbirine özdeştir, aynı gerçeklik/varlık seviyesindedir. Fakat burada özdeşlik hususunda bir noktanın altını çizmek gerekir. Mitik sembol-nesne özdeşliği birinci bölümde aslan örneği üzerinden vurguladığımız empirik nesne (şey) olarak aslanın bizzat kendisinin sembol olmasından farklıdır. Şeyler dünyasının gerçekliği ve mitik dünyanın gerçekliği farkı şekillerde açılır. Sağduyu bilincinin dünyası şey ve ilinek kategorileri altında karşıya koyma edimi ile duyumsama içinde açılırken mitik dünyanın gerçekliği ise ifade içinde açılır.³⁵ Mitik kavrayış için aslan, bağımsız empirik bir nesne oluşunda anlam kazanmaz. Bağımsız empirik bir nesne olarak da deneyimlenmez. O, aslanlığı temsil eden bir şey değildir, çünkü mitik bilinç için nesnellik temsiller aracılığı ile kurulmaz. Mitik bilincin aslan dediği salt bir ifade yaşantısıdır ve tam da bu yüzden bir semboldür. Aslan, olsa olsa, dünyanın çehresindeki bir kımıldanmadır; dünyanın çehresini tehditkâr, ürpertici, tehdit edici bir hale büründüren bir kımıldanma.

O halde, mitik bilinç için gerçek olan nedir? Mitik bilinç için, diğer bilinç formlarının sahip olduğu değer ve anlam nüansları eksik olduğundan, gerçeklik tümüyle eş türden ve farklılaşmamış tek boyutlu bir varlık katmanı olarak kavranır. Gerçek ve görünüş, imge ve şey, ad ve şey ya da yukarıda açıklandığı gibi sembol ve olgu birbirinden ayrılmaz. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi mitik bilincin dünyayı düzenlediği kendine ait *ifadesel* değer ayrımları elbette vardır fakat onlar bu sayılanlar ikilikler değildir. Cassirer mitik gerçekliğin deneyimini tarif ederken kökensel duygudaşlık (*ursprüngliche Sympathie*), akışkanlık ve canlılık üzerinde durur.³⁶ Mitik dünyanın bir duygudaşlık dünyası olmasının anlamı her şeyin her şeyle görünmez bağlarla bağlı olduğu ve yaşamdaki temel duygunun özdeşleşme ve özdeşleştirme duygusu olduğu anlamına gelir. Bununla birlikte mitik bilinç bitimsiz, farklılaşmamış bir oluşun, yaşam akışının saf sezgisi ile doludur. Bu sezgideki "gerçeklik yalnızca doğrudan etkilenimde kendini ifade eden şeydir."³⁷ Etkilenim ile Cassirer sadece duyusal etkilenimi kast etmez. Etki gücü duyguların ve edimlerin üzerindeki etki gücünün bütünü

³³ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 95.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis*, 76.

³⁴ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 69.; Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 126.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 47.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis*, 104-105.

³⁵ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 102.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis*, 82.

³⁶ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*, 100.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis*, 75.

³⁷ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 67.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 45.

kapsar. Öyleyse denebilir ki mitik bir deneyim dünyasında bir şey duyuları, duyguları, davranışları ya da eylemleri etkilediği müddetçe gerçektir ve etkileme gücü azaldıkça onun gerçekliği yiter. Cassirer Hamburg'ta Warburg Kütüphanesi'ne ziyareti sırasında birçok etnolojik ve antropolojik veriyi inceleme fırsatı bulmuştur ve primitif toplumların yaşayışlarının mitik bilincin içsel yapısını örneklediğini düşünür. Mitik bilinçteki gerçeklik ve etki özdeşliğinin en güzel örneği çoğu primitif toplumda hüküm süren ölüm kavrayışıdır.³⁸ Primitif toplumların çoğunda yaşam ve ölüm, varlık ve yokluğa tekabül etmez; çünkü yalnızca yaşamın akışının saf sezgisi ile dolu olan mitik bilinç için, ölen yok olmaz, başka bir formda var olmaya devam eder. Öleden hala etkileniyor olmak, örneğin ona sevgi, korku, ya da nefret duygularıyla bağlı olmak, onun varlığını deneyimlemek anlamına gelir ve mitik bilinç için bu etkilenim ölenin var olmaya devam ettiğini düşünmek için yeterlidir.

Mitik bilincin düşünsel boyutunu ele alışımızı mitik deneyimin koşulu olan düşünce kategorilerine odaklanarak sonlandırabiliriz.³⁹ Bu düşünce kategorileri birlik ve çokluk, bütün ve parça, bitişiklik ve ayrılık gibi kategorilerdir. Cassirer tüm bu kavram çiftlerinin özel bir şekilde ilişkilendirilip özel bir şekilde içeriklenmesini talep eden temel kategorinin nedensellik kategorisi olduğunu düşünür.⁴⁰ Mitik bilinç için duyusal çeşitlilik nedensel ilişkiler içinde kavrandığı müddetçe bir dünya olarak belirir; fakat mitik bilincin nedensellik kavrayışı kendine hastır.⁴¹ Mitik dünya deneyiminde bir olayın olay olarak farkındalığı için onun genel bir nedensellik yasasının altında kavranması zorunlu koşul değildir. Evrensel yasaların, temsillerin ya da soyut işaretlerin yokluğunu hatırladığımızda bu çıkarımı yapmak kolay olacaktır. Genel yokluğunda, mitsel dünya içinde vuku bulan her olay, bireyselliği içinde anlam kazanarak belirir. Dolayısıyla mitsel düşünceye ege-men olan nedensellik ilkesi her münferit olayın münferit bir nedeni olmasını gerektirir. Bununla birlikte, mitik deneyimde her mekânsal birliktelik, her eşzamanlılık, kısaca zamanda ve mekânda her temas nedensel bir ilişki olarak kavranabilir. Örneğin yaz mevsiminin başlangıcında gökyüzünde görülen kırlangıç, sadece bu eş zamanlılıktan dolayı yaz mevsimini taşıyandır, onun fiili nedenidir.⁴² Belirli nedenlerin belirli sonuçlara sebep olduğu bir dünya olmak yerine mitik bilincin dünyası onun nedenler seçkisinden özgürce seçebildiği bir dünyadır.

Cassirer *Sembolik Formlar Felsefesi*'nin ikinci cildinde nedenselliğin mitik anlamı üzerinde uzun uzun durur ve detaylı örnekler verir. Fakat burada mitik düşünme kategorilerinin sabitlikler ya da şeylikler kurmak yerine varlığı akışkan, canlı ve iç içe kıldığını göstermek için iki kavrama atıf yapmamız yeterli olacaktır: tesadüflük ve değişim kavramları. Cassirer özsel olanın karşısına ilineksel olanın, aynı kalanın karşısına değişenin, zorunlu olanın karşısına tesadüfi olanın koyulmasının tinsel biçimlendirmelerin gelişiminde aşamalı olarak gerçekleştiğini ve geç dönemlere denk geldiğini yazar.⁴³ Henüz zorunlu olanın tesadüfi olan-

³⁸ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 67-68.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 45-46.

³⁹ Bu kısımda Steve G. Lofts'un çözümlemesi takip edilmiştir. Ayrımların takibi ve mitik düşüncenin özelliklerinin daha detaylı incelenmesi için bakınız Steve G. Lofts, *Ernst Cassirer: A "Repetition" of Modernity* (New York: State University of New York Press, 2000), 97-102.

⁴⁰ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 78.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 54.

⁴¹ Ayrıca bkz. Donald Phillip Verene, "Cassirer's View of Myth and Symbol," *The Monist* 50, sayı: 4 (1966): 553-564, 558-559.

⁴² Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 81.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 56.

⁴³ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 63.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 41-42.

dan ayrılaşmadığı mitik bilincin tesadüflük deneyimi yoktur. Başka bir ifadeyle, mitik düşünce bir olayı 'tesadüfi' olarak kavrayamaz ve bu yüzden mitik dünyada hiçbir şey tesadüfen gerçekleşmez.⁴⁴ Cassirer tesadüflüğün yokluğunu daha iyi açıklayabilmek için bilimin kavramsal düşünüş formu ve mitik düşünüş formunu karşılaştırır. Tesadüflük bilimsel kavrayış için evrensel zorunluluğa aykırı olmak anlamına gelmez. Tesadüfi olanlar nedensellik yarasından *a priori* bir şekilde çıkarılmayan belirlenimlerdir. Örneğin bilim bir hastalığın nedenlerini bilir fakat o hastalığın neden o zamanda o insanın başına geldiğine dair daha fazla bir açıklama yapamaz. Bu yüzden bireysel olanın etrafında her zaman bir belirsizlik sisi vardır. Bu belirsizliğin tam zıttı olarak mitik kavrayışta bireyin başına gelen her hastalığın, felaketin ya da onun ölümünün kesin olan bir sebebi olmalıdır. Cassirer bulunan münferit nedenin *özgür irade* olarak tespit edildiğini söyler çünkü olayın sebebinin arzu ya da isteme olduğu düşünülürken açıklama olarak daha fazlasını sormaya gerek yoktur.⁴⁵ Bu yüzden der Cassirer, bilimin doğanın güçleri kavramı altında açıklamaya çalıştığını mitsel bilinç demonik veya tanrısal arzular yani iradelerin etkinliği ve etkisi olarak deneyimler.⁴⁶ Değişim kategorisine döndüğümüzde ise mitik düşünmenin kendi dünyasını başkalaşım ya da metamorfoz kategorisi ile koşulladığını ve bu kategorinin varlığa özel bir akışkanlık getirdiğini görürüz. Somut bir mevcudiyet, hiçbir yasa ve koşul tanımaksızın, her seferinde ve sürekli olarak başka bir mevcudiyete dönüşebilir, başkalaşabilir. O hem kendisi hem de aynı zamanda dönüştüğü her şeydir ve sonsuz başkalaşım olasılıkları için de kavranır. Toparlayacak olursak mitik bilinç duyusal birliğin çeşitliliğinden, her an her varlığın diğerlerinden birinin nedeni olabileceği ve her an her varlığın kendisine tamamen zıt olan başka bir varlık biçimine dönüşmeye hazır olduğu bir dünya kurar. Bu dünya diğer bilinç biçimlerine, yani hem mantığın özdeşlik ilkesine hem de temel algı olgularına şimdilik aykırı görünmektedir. Cassirer, nedenselliği mitik deneyimin koşulunu oluşturan düşünce kategorisi olarak sunduktan ve onu diğer bilinç formlarının nedensellik kavrayışıyla karşılaştırdıktan sonra incelemesini mitik deneyime birlik veren diğer yapılara dönerek sürdürür. Nedensellik kategorisinde olduğu gibi, mitik bilinç, sağduyunun empirik bilinci ve teorik-bilimsel bilincin üçüne de ortak olan bu birlik verici yapılar, zaman ve mekân görüleridir.

3. Mitik Zaman ve Mekân Görüsü

Mitik zaman ve mekân görülerinin diğer zaman ve mekân görü biçimlerinden farkı nedir? Cassirer mitik zaman ve mekân görülerini tanıttığı bölüme geçiş yaparken onların saf görüler (*reinen Anschauung*) olduğunu ve mitik dünyanın olanağının koşulunu oluşturduklarını yineler.⁴⁷ Vurguladığı ikinci nokta ise mitik görü biçimlerinin ve yaşam duygusunun, dolayısıyla da mitik yaşam biçiminin neredeyse ayrılmamacasına birbirine karışmış olduğudur. Bu yüzden onları bir tür sezgi, yaşantı ya da duygu olarak da adlandırmak mümkündür. Özellikle ikinci nokta zaman görüşünü değerlendirmeye geçtiğimizde daha da görünür olacaktır. Şimdi mitik uzam görüşüne öncelik verecek olursak, onun sembolleştirme sürecinin (tinin gelişiminin) son basamaklarında ortaya çıkan soyut geometrik uzam kavrayışına benzer olmasını beklemek şüphesiz hata

⁴⁴ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 84-86.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 58-61.

⁴⁵ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 87.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 61.

⁴⁶ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 86.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 60-61.

⁴⁷ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 116.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 85.

olacaktır. Öte yandan mitik dünyada var olmanın etkileyebilir bir içerik, nitelik ya da güçle dolu olmak anlamına geldiğini anımsamak gerekir. Bu yüzden herhangi bir yer var olabilmek için duyusal nitelikle, içerikle dolu olmalıdır. Mitik konum ya da yer, o yeri kaplayan şeyden ayrı olarak, soyut noktalar sisteminde nokta ile sembolleştirilen fonksiyonel bir varlık olarak kavranamaz. Kısaca, mitik uzam görüşünde, şey ve şeyin konumu ayrılmamıştır. Dolayısıyla şeyin konumu ya onun varlığıyla özdeştir ya da onun varlığının bir parçasıdır.⁴⁸ Steve G. Lofts'un yazdığı gibi, mitik bilinç için hem her şey kendi yerindedir hem de her şey aynı zamanda kendisinin yeridir.⁴⁹ Aynı şekilde sağ-sol, aşağı-yukarı, önünde-arkasında gibi mekânsal oryantasyonu sağlayan yönler göreceli ve kavramsal ilişkileri temsil etmezler, tam tersine saf mitik duyguda temellenirler. Ne var ki Cassirer, uzamın parçalanarak zıtlıklara (yönlere) ayrılmasının aslında ikincil bir ayrışma olduğunu ve bu ikincil ayrımların mitik bilincin bütününde vuku bulan temel bir parçalanmada köklendiğini söyler.⁵⁰

Cassirer'e göre yeni bir semantik semboller bağlamının ortaya çıkabilmesi ve bilincin biçim değiştirebilmesi için öncelikle onun içsel bir parçalanmaya uğraması gerekir. Cassirer bu parçalanmaya kriz adını verir.⁵¹ Hegel'in tarif ettiği diyalektik farklılaşma ve birleşme hareketine benzer bir şekilde, kriz devam eden bir süreci anlatır; fakat Hegel'den farklı olarak hareket, kavramın hareketi değildir. Her bir sembolik form yani dünya edinme çabası içsel bir krizden doğmuş ve içsel bir krizle baş etmek için kendine yeni bir sembolik alan üretmiştir, böylece başka bir dünya edinme yolu ortaya çıkmıştır. Bu içsel parçalanma ile birlikte, sembolleştiren bilinç kendi tekdüze içeriklerine belirli bir değer farkı yerleştirerek onları anlamlandırır ve dünyası değişir.⁵² Mitik bilinci ortaya çıkaran temel kriz kutsal ve kutsal olmayanın farklılaşmasıyla son bulur. Yani her beliriş kutsal ve kutsal olmayan farkının ışığı altında algılanır ve bu ışık altında yeni bir içerik/yeni bir anlam kazanır. Cassirer'in cümleleriyle, "... her nokta ve unsur adeta gerçek bir 'ince ayırım' niteliği taşır. Her noktaya, genel ve soyut şekilde tasvir edilemeyen, fakat doğrudan deneyim yaşantısı olabilen, işaret edici özel bir nitelik sinmiştir."⁵³ Cassirer sık sık bu niteliğin aslında tinsel bir ilişkilendirme olduğunu yineler ve onu belirli bir tonlama (*Tönung*) olarak adlandırır. Ancak şunu da dile getirmek gerekir ki kutsal olan, mitik bilinç için henüz biricik bir varlık alanı ya da ahlaki değer alanı, ya da bir öte dünya oluşturmaz.⁵⁴ Varoluşun bütünü, kutsal olan ve olmayan ayrımı içinde, *tonlanarak* mevcudiyet kazanır.

İşte tüm görüsel zaman ve mekan birlikleri, farklılıkları ve ilişkileri bu içkin kutsal ve kutsal olmayan duygusu sonucu ortaya çıkar.⁵⁵ Uzamın belirli bölgelere ayrılması, yönlerin belirlenmesi, sınırlarının çizilmesi

⁴⁸ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 134, 145.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 98-99, 108-109.

⁴⁹ Lofts, A "Repetition" of Modernity, 106.

⁵⁰ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 117.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 86.

⁵¹ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 117.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 86. Renz sembolik formların ortaya çıkışının kriz ile ilişkisini özellikle vurgular. Ona göre bu ilişki üzerinde durmadan Cassirer'in mit kuramının ve kuramın geç dönem yazılarındaki dönüşümünün anlaşılması mümkün değildir. Renz, "From Philosophy to Criticism of Myth: Cassirer's Concept of Myth," 142-145.

⁵² Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 121-122.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 87-90.

⁵³ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 134.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 99-100.

⁵⁴ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 122.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 88.

⁵⁵ Cassirer şöyle yazar: "Burada, hiçbir zaman sırf geometrik ya da sırf coğrafi, sırf fikri olarak düşünülmüş ya da sırf empirik olarak algılanmış farklılıklar yoktur; tersine mitos ortamındaki her duyusal bakış ve algılama gibi her düşünme de, ilk baştaki

mantıksal bir işlem ile gerçekleşmez, aksine mitik uzam görüşü, daha sonra farklılaşacak olsa bile, öncelikle aydınlık ve karanlığın kutsallık üzerinden değerlendirilmesiyle başlar.⁵⁶ Cassirer Mısır, Babylon ya da Orta Amerika Cora yerlilerinin kültürlerinde olduğu gibi eski toplulukların birçoğunun “ışığın karanlıktan aniden çıkması”nın yaratım ve dolayısıyla da kutsallık ile bağdaştırılarak duyumsandığını, kozmolojilerin çoğunda doğu, batı, kuzey ve güney gibi yönlerin kutsal ya da demonik, dost ya da düşman, ilahi ya da ilahi olmayan özellikler altında ayrıldığını yazar. Mitik bilinç için mekânsal parçalar bütünüyle duyguları etkileyen somut, bedenli şeylerdir, öyle ki mitik bilincin müteakip gelişim basamaklarında yönlerin birer tanrı olarak bedenleştirildiğini görürüz. Işığın doğum ile ilişkisi düşünüldüğünde, yaşamın kaynağı neresiyse orası doğudur, terörün kaynağı neresiyse orası batıdır. Cassirer’in araştırması boyunca başvurduğu tüm örnekler çok farklı toplumlara ait olsa bile hepsinde, kutsal-kutsal olmayan ayrımında köklenen, tek bir mitik mekân görüşü ve mekânsal sistemleştirme çabası ifşa olur.

Mitik bilinçliliğin zamansal formuna döndüğümüzde Cassirer’in çözümlemesine şu iddia ile başladığını görürüz: Mit özel bir anlatı, yani mitos olarak anlaşılacak ise onun dünyanın mekânsal değil, fakat belirli bir zamansal boyut ile deneyimlenmesinden türediği kesindir.⁵⁷ Çünkü mitos mekânın parçalarının demonik ya da kutsal olarak algılanmasından ileri gelmez, bu tanrı ve demon figürlerine belirli bir biyografik yaşam atfedildiğinde, yani onların doğuşlarına odaklanıldığında ortaya çıkar. Kısaca, mitos aslında tanrıların tarihidir. O halde, ilişkiyi tersinden kurarsak, kutsal olan-olmayan ayrımı, ifadesini saf mekânsal bölümlenmelerde ve sınırlarda bulsa da kutsalın bütünüyle belirlenişi mitik dünyaya bir derinlik katan zaman görüşü ile mümkündür.⁵⁸ Doğada beliren herhangi bir olgu, nesne, nitelik ya da yapı geçmişe yani mitik türeyişine taşındığında biricik geçmişin bir ifadesi olarak deneyimlenir ve bir açıklık kazanmış olur. Zamansal görüş başta, geçmişte, yani kökende/kaynakta olanın kutsal olduğu farkındalığıdır. Burada mitik zaman görüşünün kendine has birlik verme işlevine şahit oluruz. Bir toplumun kökenleri ya da geçmişi kutsal olarak anlam kazanıyor ve bu kutsallık toplumsal birliği sağlıyorsa, Cassirer’e göre bu, mitik bir birliktir ve kaynağı mitik zaman görüşüdür. Cassirer şöyle yazar: “Belirli bir içerik zamansal uzaklığa yerleştirilip, geçmişin derinliklerine kaydırılınca, hem kutsal, mitik ve dini anlamlı bir içerik olur; hem de aynı zamanda mitik ve dini nitelikli olma hakkı kazanır. Zaman bu zihinsel hak talebinin ilk asli-formudur.”⁵⁹

Nasıl ki mitik mekân görüşü geometrik mekân kavrayışından farklı ise mitik zaman görüşü de soyut ilişkilerin içerildiği, anın ve anın içeriğinin birbirinden ayrıldığı, dizisel (aritmetik) ya da gidimli (diskursif) zaman kavrayışından farklıdır. Mitik bilinç, dünyasını, “başlangıçta duran,” yani bir “ilk zaman” sezgisiyle anlamlandırarak edinir.⁶⁰ Bu “mutlak geçmiş”tir. Elbette mitik zamanın da şimdi, gelecek ve geçmiş ayrımları vardır; fakat dizisel zamanda olduğu gibi her şimdi, her geçmiş ve her geleceğin birbirine dönüşebildiği bir

duygu temeline dayanır.” Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 149.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 112-113.

⁵⁶ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 150.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 113.

⁵⁷ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 162.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 123.

⁵⁸ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 163.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 124.

⁵⁹ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 163.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 124.

⁶⁰ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 165.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 124-125.

zaman tasarımı söz konusu değildir. Empirik bilinçte zaman gelecekte geçmişe doğru akar. Bir *a* anında gelecek olan, hemen sonraki *b* anının şimdisi ve daha önce şimdi olan geçmiş olmuştur. Böylece geçmişlik karakteri tüm anlara devredilebilir bir şey haline gelir; çünkü her gelecek bir geçmiştir. Fakat ne zamanki “mutlak geçmiş”e ulaşılır, orada artık sorgulanamaz, açıklama gerektirmeyen fakat diğer her şeyin açıklaması olan bir sabitliğe ulaşılmış olur. Bu nedenle zamansal olarak mitik köken empirik şimdiden katı bir duvar ile ayrılır ve geçmiş olmak artık devredilemez bir karaktere sahip olur. Cassirer geçmişin kutsallıkla anlamlandırılmasının örneklerini atalar inancı ya da atalar kültüründe bulabileceğimizi söyler.

Son olarak değinmemiz gereken soru bir “mutlak geçmiş” üzerine temellendikten sonra mitik zamanın nasıl bölümlendiği sorusudur.⁶¹ Bu soruya Cassirer mitik zaman bilincinin biyolojik bir formun farkındalığı olduğunu söyleyerek cevap verir. Zaman biyolojik yaşam formunun döngüsel aşamaları gibi, aşamalara ayrılmış olarak kavranır, fakat mitik zaman görüşünde önemli bir fark vardır. Burada bu aşamalar bir gelişme, tekâmül formunda anlaşılmalıyıp süreci kesintiye uğratan dönüm noktalarıdır.⁶² Hayatın ritmik geliş gidişlerine dair çok kesin bir mitik duyarlılık söz konusudur ki Cassirer buna mitik “aşama duygusu” (*Phasengefühl*) der.⁶³ Nasıl ki mekânın farklı bölümlerinin farklı bir hissi varsa ve niceliksel değil de niteliksel ve somut olarak deneyimleniyorsa, farklı zamanlar da benzer bir mitik hisle/duyarlılıkla ayrılırlar.⁶⁴ Sonuç olarak zamanın bilincine varmak, sayılabilir bir dizinin bilincinde olmak değil yaşamın kendine has dinamizminin farkında olmaktır. Aşamalar olarak düşünülen dönemler kutsal olarak belirlenmiş dönemlerdir ve zamanın sıradan akışı içinde öne çıkar, sıyrılırlar. Cassirer kutsal anlar ya da dönemlerin bir müzik dizisindeki vuruşlar gibi deneyimlendiğini ima eder.⁶⁵ Böylece, deneyimin diğer bölümleri, ritmik olarak tekrarlayan kutsal anlara ya da dönemlere, örneğin kutsal festival günlerine ya da erginleşme törenlerine, uzaklık ya da yakınlık bakımından zamansallık kazanırlar. *Sembolik Formlar Felsefesi*'nin ikinci cildinde Cassirer mitik zaman görüşünü çözümlenmeye mitik bilincin kendi içinde farklılaşmasını ele alarak devam eder. Mitik bilinçliliğin ilksel-büyüsel biçiminden dinsel biçimine kadar bu biyolojik zaman görüşünün nasıl kozmik zaman anlayışına evrildiğini serimleyerek çözümlenmesini sonlandırır. Mitik bilincin kendilik farkındalığının, yani ‘ben’ duygusunun mitik yaşantıda nasıl ortaya çıktığı ise Cassirer'in araştırmasının son bölümünü oluşturur.

Sonuç

Cassirer'in felsefesi eleştirel felsefe, felsefi antropoloji, kültür felsefesi ya da semiyoloji olarak değerlendirilmeye açık çok boyutlu bir felsefedir. Bu boyutlardan yalnızca birine ya da birkaçına odaklanmak ne onun genel felsefi tasarısını ne de üzerine eğildiği münferit konuları tüketici bir biçimde kavramaya yeter. Bununla birlikte odak noktamızı bilgiden anlam problemi üzerine kaydığımızda ve Cassirer'in kendi felsefesini eleştirel fenomenoloji olarak tanımladığını hatırladığımızda, onun felsefesinin tüm farklı boyutları içinde

⁶¹ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 167.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 127.

⁶² Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 242-243.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 192-194.

⁶³ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 168.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 128.

⁶⁴ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 166-167.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 128-130.

⁶⁵ Cassirer, *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*, 166-167.; Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*, 128-130.

birliğe kavuşturulabileceğine işaret etmiş oluruz. Cassirer bilincin farklı semantik alanlar üreterek farklı biçimlerde nasıl geliştiğini ve onun bu semantik alanlar içinde nasıl farklı gerçeklikler kurduğunu inceleyen Hegelci bir fenomenolog olduğunu ifade eder. Hegelci boyutunda, semantik alanların ortaya çıkışı bilince içkin kriz fikrine ve krizin ürettiği yeni değer farklarına bağlıdır, bu yüzden anlam sorusunun fenomenolojik bakışa sıkıca bağlı olduğu görülür. Dolayısıyla Cassirer'in *Sembolik Formlar Felsefesi*'nin ikinci cildinde mite yönelmesinin sebebi aslında miti üreten bilinç biçimini ve anlamlandırma fonksiyonunu çözümleme arzudur. Öyleyse, Cassirer'in mitik bilinç kavramı bu fenomenolojik bağlama yerleştirilerek değerlendirilebilir.

Cassirer fenomenolojisini Kant'tan miras aldığı üç temel kavram üzerine temellendirir. Bu kavramların ilki yasallık kavramıdır ve Cassirer'in birbiriyle çatışmayan nesnellik alanlarının (deneyim dünyalarının) kuruluşunu tespit etmesini sağlar. Kant nesnelliği yasallık üzerinden tanımladığında nesnelğin verili olana bağlı olduğunu savunan dogmatik bakış açısı yıkılır. Kant'a göre nesnel olan anlama yetisinin yasasına uygun olandır. Cassirer'e göre bu açıklama farklı yasallıkların farklı gerçeklikler üretebilmesinin olanağını getirir. O, yasaya 'uygun olan'ı 'tinsel bir ilke gereği olan' biçiminde genişletir. Böylece tinsel bir ilkeye göre birlik verilmiş farklı deneyim dünyaları olabileceği sonucuna varır. Mitik dünya kendi nesnelliği içinde kurulmuş bu deneyim dünyalarından biri olarak ortaya çıkar. İkinci kavram Kant'ın öne sürdüğü sentetik birlik verme ediminde ima edilen kurucu etkinlik kavramıdır. Cassirer'e göre deneyimin birliği, öznel ve aşkınsal kurucu bir etkinliğe bağlıdır. Bilincin kurucu edimi bilince belireni koşullayarak onu *a priori* olarak belirli bir anlam içeriği ile donatan sembolleştirme edimidir. Böylece Cassirer gerçeğin asla doğrudan deneyimlenemeyeceğini ve onun ancak bir dolayım sonucu gerçek kılındığını yazar. Sonuç olarak mitik bilinci anlamak için Kant'tan miras alınmış üçüncü ve son kavram dolayım kavramıdır.

Cassirer temel sembolleştirme ediminin farklı formlarda işlediğini düşünür. Farklı fonksiyonlar olarak işleyen, dünyaya farklı birlikler veren, farklı bilinç biçimleri olduğunu vurgular ve onlara sembolik form ismini verir. Her bir sembolik form bir dünya edinme yolu olarak karşımıza çıkar. Üç temel sembolik form mit, dil ve bilimdir. Sağduyu bilinci dilsel bir yolla empirik/duyusal bir dünya edinirken, kuramsal bilinç bilimsel bir yolla matematiksel/niceliksel bir dünya edinir. Mitik bilinç ise sembolleştirme etkinliğini temsillerin yer almadığı saf ifade kurma boyutunda gerçekleştirir. Dünyanın anlamlılığı kendini algının yabancılaşmış nesnelinin deneyiminde açmaz. Mitik bilinç için dünya topyekûn bir 'çehre'ye sahip olarak, ifade yaşantısı üzerine temellenerek deneyimlenir. Mitik bilinç diğer bilinç biçimleri ile ortak yapılara sahiptir ve onları kendine has bir farklılık içinde etkin kılar. O, belirli kavrayış kategorileri, belirli uzam ve zaman görüşü ve belirli bir mitik benlik ve yaşam biçimi dolayımıyla dünyasını edinir. Mitik kavrayış nedensellik kategorisi ile beliren her şeyin her an bir diğerinin nedeni olabileceği ve her şeyin her an kendisinden tamamen zıt bir şeye dönüşebileceği, genel yasaların olmadığı, bir deneyim dünyası üretir. Mitik mekân görüşü ise mitik bilinci ortaya çıkaran temel bir kriz ve parçalanma üzerinden şekillenir. Kutsal olan ve olmayan ayrımı ile mekânın bölümleri farklılaşır ve konular soyut noktalar olarak değil fakat içerikleriyle birlikte deneyimlenir. Zaman görüşüne döndüğümüzde, mitik bilincin değişmeyen mutlak bir geçmiş sezgisine bağlı olarak dünyaya görüsel bir birlik verdiğini görürüz. Ayrıca zaman deneyimi "aşama duygusu" ile çeşitlenir.

Tüm bu çözümlerinin ötesinde, mitik bilinci fenomenolojik bir bağlama yerleştirdiğimizde, Cassirer'in mitik bilinci açıklarken vurguladığı en önemli noktayı ifşa etme olanağı buluruz. Mitik bilinç tüm diğer bilinç biçimlerinin matrisidir, yani o bilincin farklılaşma ve gelişme sürecinde hem diğer bilinç biçimlerini

içinde sakladığı için fenomenolojik bir koşuldur hem de zamansal önceliğe sahiptir. Mitik bilinç dilin ve bilimin kaynağı, onların olanağının koşulu olduğundan yeri doldurulamaz bir değere sahiptir. Bu vurguyla son olarak işaret edilmesi gereken önemli bir soruya varmış oluruz. Bu soru Cassirer'in entelektüel tarihinin daha geç dönemlerinde, örneğin *Devlet Miti (Myth of the State)* isimli eserinde, mitik bilince aynı değeri verip aynı mit kuramını benimsemeye devam edip etmediği sorusudur. Soru yeni bir tartışma alanı açar ve bu tartışmaya yönelmek mitik bilinci bir kere daha, yeni bir makalede, yeniden ele alma fırsatı sunacaktır.

Kaynakça

- Bayer, Thora Ilin. *Cassirer's Metaphysics of Symbolic Forms: A Philosophical Commentary*. New Haven & London: Yale University Press, 2001.
- Cassirer, Ernst. "Spirit' and 'Life' in Contemporary Philosophy" in *The Library of Living Philosophers VI: The Philosophy of Ernst Cassirer*, Editör: Paul Arthur Schilpp, 855-881. Evanston, Illinois: The Library of Living Philosophers, Inc., 1949.
- Cassirer, Ernst. "Der Begriff der symbolischen Form im Aufbau der Geisteswissenschaften" in *Schriften zur Philosophie der symbolischen Formen, Auf der Grundlage der Ausgabe Ernst Cassirer. Gesammelte Werke*, Editör: Marion Lauschke, 63-93. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2009.
- Cassirer, Ernst. "Goethe und die mathematische Physik" in *Idee und Gestalt*, 33-80. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971.
- Cassirer, Ernst. *Das Erkenntnisproblem, Dritter Band: Die Nachkantischen Systeme*. Berlin: Verlag Bruno Cassirer, 1920.
- Cassirer, Ernst. *İnsan Üstüne Bir Deneme*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1980.
- Cassirer, Ernst. *Philosophie der symbolischen Formen, Dritter Teil, Phänomenologie der Erkenntnis*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2010.
- Cassirer, Ernst. *Philosophie der symbolischen Formen, Erster Teil, Die Sprache*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2010.
- Cassirer, Ernst. *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil, Das mythische Denken*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2010.
- Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi I: Dil*. Çeviren: Milay Köktürk, Ankara: Hece Yayınları, 2005.
- Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi II: Mitik Düşünme*. Çeviren: Milay Köktürk, Ankara: Hece Yayınları, 2005.
- Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi III: Bilginin Fenomenolojisi*. Çeviren: Milay Köktürk, Ankara: Hece Yayınları, 2018.
- Cassirer, Ernst. *Zur Metaphysik der symbolischen Formen*. Nachgelassene Manuskripte und Texte. Hamburg: Meiner, 1995.
- Hamburg, Carl H. *Symbol and Reality: Studies in the Philosophy of Ernst Cassirer*. Netherlands: Martinus Nijhoff, The Hague, 1956.
- Heis, Jeremy. "Neo-Kantianism," *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), ed. Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/neo-kantianism/>.
- Kant, Immanuel. *Ari Usun Eleştirisi*. Çeviren: Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.
- Kant, Immanuel. *Kritik der reinen Vernunft*. Werkausgabe Band III. ed. Wilhelm Weischedel, Frankfurt am Main: Shurkamp, Insel Verlag Wiesbaden, 1956.
- Kaufmann, Fritz. "Cassirer, Neo-Kantianism and Phenomenology" in *The Library of Living Philosophers VI: The Philosophy of Ernst Cassirer*, Editör: Paul Arthur Schilpp, 799-855. Evanston, Illinois: The Library of Living Philosophers, Inc., 1949.
- Krois, John Michael. *Cassirer: Symbolic Forms and History*. New Haven and London: Yale University Press, 1987.
- Lofts, Steve G. *Ernst Cassirer: A "Repetition" of Modernity*. New York: State University of New York Press, 2000.
- Matherne, Samantha. *Cassirer*. London and New York: Routledge, 2021.
- Renz, Ursula. "From Philosophy to Criticism of Myth: Cassirer's Concept of Myth," *Synthese* 179, sayı: 1 (2011):

Schultz, William. *Cassirer and Langer on Myth*. New York and London: Routledge, 2000.

Skidelsky, Edward. *Ernst Cassirer: The Last Philosopher of Culture*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008.

Verene, Donald Phillip. "Cassirer's Phenomenology of Culture," *The Journal of Speculative Philosophy* 27, sayı: 1 (2013): 33-46.

Verene, Donald Phillip. "Cassirer's View of Myth and Symbol," *The Monist* 50, sayı: 4 (1966): 553-564.

Verene, Donald Phillip. "Kant, Hegel, and Cassirer: The Origins of the Philosophy of Symbolic Forms," *Journal of the History of Ideas* 30, sayı: 1 (1969): 33-46.

Verene, Donald Phillip. *The Origins of the Philosophy of Symbolic Forms: Kant, Hegel and Cassirer*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 2011.